

A szunnyadó iszonyat

Az oroszországi ellenzék legjelentősebb, a nyilvánosságtól elszigetelt személyiségének szószólója, szóvivője által írt műről írni – mi lehet most ennél aktuálisabb? Ezt gondolnánk, és e gondolatnak megfelelően választottuk ki e heti írásom tárgyát.

Mintha tévedtünk volna. Hiszen maga a (nemrégiben Magyarországon járt és itt sokszorosan megintertjűvölt) szóvivő, Kira Jarmis is elmondta: „Amikor Oroszországban kijött a könyv, mindenki politikai manifesztumra számított. Aggódtam is, hogyan fogadják majd, hogy ez tényleg fiktív regény, nem pamflet, még ha életem inspirálta is.” Ráadásul ez a regény a négy évvel ezelőtti Oroszországba visz vissza, akkor íródott, és „azok még más idők voltak” Jarmis szerint is. (Kormos Lili interjúja, *Jelen*, 2022. március 17.) 2020-ban, amikor a mű Oroszországban megjelent, még senki sem gondolta, senki sem rémálmodta, hogy két évvel később ilyen idők lesznek. (Kira Jarmis: *Zárka. Hihetetlen események a 3. számú női cellában*. Open Books, 2022, 496 o.)

És mégsem tévedhettünk olyan nagyon. Minden idő a Rubiconon onnani más időkben gyökerezik. A társadalmi tömeghatást pedig a hétköznapi tudat határozza meg. Az, ami a szellemi élet magasában zajló diskurzus alatt, a hétköznapi mélységeiben termelődik. Az, ahogy a „nem politikaiak” politizálnak. A zárkán belül és kívül.

A *Zárka* zárkájában a főhős, Anya az egyetlen politikai. Anya „nagyon jól tudta, hogy ő maga kivételes helyzetben van. Szerencsés volt, mert a piramis csúcsán helyezkedett el, ahol nyugodtan lehetett felvilágosult vitákat folytatni és elvontabb témák iránt érdeklődni. Ez a csúcs picike volt, mint a tű hegye, alatta a mélyben pedig az iszonyat szunnyadt.”

Az az iszonyat, ami nem is olyan iszonyatos. A zárka hat lakója nem szenved olyan nagyon. A helyzetük nem túrhetetlen, nem kibírhatatlan, rosszabbnak képzelnénk a távolból. A piramis csúcsán elhelyezkedő szerencsés, kivételezett „politikai” nyilván sokkal rosszabbat élt át azóta, és mégis, a többiekben szunnyad az iszonyat.

Ányát, Anna Pavlovics Romanovát nem tekinthetjük Kira Jarmisnak, de az ő életútja sem futhat messzire a szerzőétől. Az alkotó azt ír bele a hősébe önmagából, amit akar, és úgy térhet el önmagától, ahogy akar. Ez a fikció szabadsága.

Kira Jarmis 1989-ben született Rosztovban. Tizennyolc éves korában egy tanulmányi versenyen való dicsőséges szerepléssel bekerült a Nemzetközi Kapcsolatok Intézetébe, az MGIMO-ra, ahol nemzetközi újságírást tanult. A diplomájával egy ideig a Puskin Múzeumban és egy légitársaságnál dolgozott sajtós-ként, aztán 2014-ben belevágott az ellenzéki önsorsrontásba. A moszkvai polgármester-választáson induló

Andrej Navalnijnak és az ő korrupcióellenes alapítványának a sajtótitkára lett, és azóta Navalnij sajtója, szövegírója, hangja. 2018 elején került először pár napra szabálysértési őrizetbe, mert negatív véleményt tweetelt az elnökválasztás egyik jelöltjéről, majd pár hónappal később ismét, ezúttal 25 napra, mert az új-raválasztott Putyinról azt tweetelte, hogy ő nem a mi cárunk. Ezen lap olvasóinak többségét alighanem többszörösen, hosszabb időre be lehetne zárni ilyesféle vétkekért, ha a magyar kormány elérné az illiberalizmusnak azt a fokát, amelyre törekszik.

Ezután írta meg Jarmis Navalnij ösztönzésére a regényét, még mielőtt a súlyosabb retorziók elérték volna. Ott volt Navalnij mellett a repülőgépen, amikor rosszul lett a novicsoktól, majd Németországban a kórházban, ahol az ellenzéki vezető életéért harcoltak. Amikor hazatértek, a Navalnij melletti tüntetés szervezőjeként ítélték kilencnapos szabálysértési őrizetre. Három hónappal azután, hogy megjelent a regénye, amelyben Anyát tüntetés szervezésének vádjával kilencnapos szabálysértési őrizetre ítélik! Ilyen véletlenek nincsenek. Az ítélet diktatóri önbeteljesítő fikcióvá avatták a regényt.

Jarmis ezután hét hónapra házi őrizetbe került. Nem telefonálhatott, nem használhatta az internetet, a legszűkebb családtagjain és az ügyvédjén kívül nem fogadhatott senkit, nem mozdulhatott ki a lakásából. Valamilyen Covid-szabályozással kapcsolatos ürüggyel másfél éves börtönbüntetésre ítélték, ez elől menekült el, tavaly augusztus óta Litvániában él.

A fiatalabbak egyszer talán megtudják az önéletrajzából, hogy az ő útja honnan és hogyan vezetett az ellenzékiig, egyelőre csak Anya útját követhetjük.

Anya lehetett volna von Haus aus ellenzéki: anyukája izgatottan hallgatta Szaharov közbekiabálásoktól megzavart beszédét a dumában Anya születésének napján, és nem is volt hajlandó bemenni a szülőszobába, amíg nem tudta meg, hogyan végződött az ülés. (Ez például biztosan nem önéletrajzi elem, mert az a nevezetes ülés 1989 májusában volt, Jarmis pedig fél évvel később született.) Anyát azonban baromira nem érdekelte a politika, még az MGIMO-n sem, egészen az utolsó évig, amikor a külügyminisztériumban gyakornokoskodott, ahol mindenki a közelgő választás lázában égett.

Először engedelmes mintagyerekként, aztán lázadó kamaszként fűtyült a politikára. Szökdösött, menekült, nyiszálta az ereit, rendhagyó élettársi kapcsolatban, biszexuális trióban élt a moszkvai kollégiumban, egy orgián készült meztelen képpel bekerült egy bulvárlapba, de mindennek semmi köze nem volt a politikához. Édesanyja hiába veszekedett vele, amiért nem foglalkozik a közügyekkel úgy, ahogy egy felelős polgárnak kell.

Aztán az utolsó egyetemi év őszén a választási izgalom őt is magával ragadta. Először csak annyira, hogy leszavazzon az ellenzékre, de amikor a környezetében, az egyetemen, a külügyben és persze az interneten mindenki a választás elcsalásával foglalkozott, akkor azért az elemi igazságérzet kipiszkálta őt a komfortzónájából. Védekezett a fölháborodás ellen, de a

főlháborodás hiánya is megtépázta az önbecsülését. Ebből a kínos állapotból a választási csalás elleni tüntetés meghirdetése lódította ki. „A tüntetés pusztája bejelentése felkorbácsolta benne azt a felháborodást, amelynek hiánya folyamatosan kínozza. [...] Tétlenül siránkozni a hatalom árulásán cseppet sem volt szórakoztató. Amint lehetőség nyílt a cselekvésre, Ánya haragra fellángolt.”

A tüntetés a törpe kisebbségből is tömeget csinál. A gyengeségből erőt. Hiszen a tömeg közvetlenül hat, nem az egészhez mérődik, hanem a magányos egyénhez. Még egy kis országban is így hat ez, hát még egy óriásiban. Moszkvában. Aki tüntetett a demokratikus ellenzékkel, „a törpe minoritással” a rendszerváltás előtt, érzi, amit Ánya érzett: „elképesztette a tömeg. Ánya képtelen volt elhinni, hogy ez a rengeteg ember mind a tüntetésre megy.”

De még a tüntetve politizáló Ányát sem érdekelte igazán a politika. „A beszédek politikai része nem tett rá különösebben mély benyomást, nagyjából olyan hatással volt rá, mint a felnőttek beszélgetései az ünnepi asztalnál a gyerekkori családi összejöveteleken. Kétségtelen volt azonban, hogy már azért érdemes volt eljönnie, hogy egynek érezze magát ezekkel a jóra való, barátságos emberekkel.”

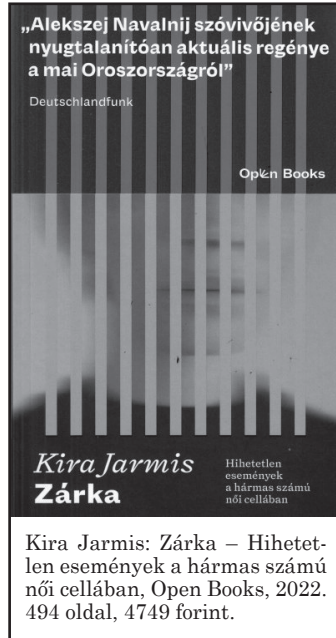
A tömegélménnyel átítatott általános igazságérzet csak később töl-

tódott fel politikai tartalommal. És ahogy feltöltődött, a tömegélmény heurisztikus varázsát elkoptatta a megszokás, a tüntetések sorozata. Immár nem a tömeg öröme, hanem a politikai nézeteiből következő kötelesség-tudat vitte Ányát tüntetésről tüntetésre, az sodorta őt a belsőbb körökbe, a szervezők közé.

Azt a főlényérzetet tehát, amelyet Ánya rejtegetett magában a hármas számú női cellában az öt nem politikai, mondhatni, közönséges cellatársával szemben, nem mintagyerekként, jó családból való jó tanulóként, irigyelt MGIMO-diplomásként, társadalmi előnyök, „szimbolikus tőkék” örököséként birtokolhatta tehát, hanem pusztán aktivistaként.

Hiszen a diploma küszöbén nem viszonyult másként a politikához, nem tudott róla többet, mint akik a hétköznapi tudatukat a „tű hegyétől” távol működtetik. Ott, ahol az iszonyat szunnyad.

Ánya emberségből képmutat. Főlényérzetét önvédelemből őrzi, jóakaratból rejti: „Ánya lopva szemügyre vette cellatársait. Az volt a rémisztő igazság, hogy saját magánál rosszabb embereknek tartotta őket, még a legszimpatikusabbakat is. Ettől a szégyentelen, megengedhetetlen gondolattól kissé elpirult. Szerencsére senki sem tudhatta, mi jár a fejében... Fehér hollónak érezte itt magát, ezért igyekezett a lehető legjobban beleolvadni a környeze-

tébe, legalábbis külsőleg. Belül, épp ellenkezőleg, az volt a fontos, hogy ne azonosuljon vele.”

A többiek, a közönséges „fekete hollók” magától értetődően nem fogják elmondani senkinek, hol voltak abban a néhány napban, amelyet a Fogvatartási Központ cellájában töltöttek. Az egyik azt mondja majd a munkahelyén, hogy beteg volt, a másik úgy tesz majd, mintha üdülésből tért volna haza. Ez utóbbi, Maja, a luxusprosti el nem tudja képzelni, mi készíthet valakit arra, hogy ilyesmiről beszámoljon. Anya felvilágosítja: „Miért ne, végül is nem tettem semmi rosszat. Épp ellenkezőleg. Tiltakoztam egy rossz dolog ellen, és még engem büntettek meg érte. Szerintem az ilyesmiről feltétlenül beszélni kell, hadd tudja meg mindenki, mi folyik nálunk. – Hát persze, te vagy köztünk a politikai – fintorodott el Kátya... –, aki tiszteletet érdemel, nem olyan kétes alak, mint mi.”

Anya ezt valóban így is gondolja, szigorúan magában: „Még ha a legjelentéktelenebb vétségek miatt kerültek is ide, Anya titokban meg volt győződve róla, hogy mind olyasfajta emberek, akik előbb-utóbb fogdában vagy börtönben kötnek ki.” Ő azonban nem.

Lehet, hogy Kira Jarmis csak arról tud ilyen jó könyvet írni, aminek az anyaga benne van az életében, és nem igényel cselekményalkotó fantáziát. De az mindenestre biztos, hogy jól érti és érett bölcsességgel preparálja ki a magunkfajta jó házból való közéleti nyüzsgöncök kacifántos lelkét.

Az öt nem politikai cellatárs közül hárman jogosítvány nélküli vezetésért ültek. Egy visszaszólt egy rend-

őrnek, amit az intézkedéssel szembeni ellenállásként minősítettek. Az ötödik pedig nem fizetett tartásdíjat. Ez utóbbi, Irka, lecsúszott alkohollista, aki italért tett meg mindent férfiaknak. Ételre sem volt pénze, nemhogy a gyereke után fizetendő tartásdíjra. Az ő kollégája és ellentéte Maja, a luxusprostituált, aki bevétele jelentős részét visszaforgatta a testébe. Plasztikai műtétek és kozmetikai varázslatok sorozatával alakította át magát olyan dekoratív barátnővé, akivel milliárdos urak büszkélkedhettek. A kitartott Maja szuverén lény, aki maga dönt életéről és kapcsolatairól, arról, hogy kinek engedi és meddig, hogy luxusszinten eltartsa őt. Natasa tapasztalt tolvaj, aki ismeri a börtönök, lágerek világát, amelyhez képest a Fogvatartási Központ szanatórium. Diána kubai nagypapa gyönyörűsége sötét bőrű unokája, aki huszonöt éves korára a harmadik férjénél tart. Ez a harmadik a második férj fogolytársa volt, akivel a második temetésén ismerkedett meg, mert kivételesen szerencsés tulajdonsága, hogy bármilyen körülmények között képes ismerkedni. Alkalmilag modellkedik és szopáskirálynői címet ért el egy szopástanfolyamon, amelyet születésnapjára kapott egy barátnőjétől. Kátyáról, a cella legtalpraesettebb, a börtönszemélyzetet legharciasabban és legeredményesebben kezelő lakójáról nemigen tudunk mást, mint hogy öntudatos leszbikus.

Kátya ordít a személyzettel akkor is, amikor a reggeltől estig zenét sugárzó, kikapcsolhatatlan rádió váratlanul híreket kezd mondani, amelynek csak Anya örülne, ha megengedhetné magának ebben a társaságban. „– Bediliztek maguk,

vagy mi? – ordított Kátya, a vasat döngetve az öklével. – Kapcsolják be a normális rádiót!” A szolgálatos rendőr azt válaszolja, hogy vannak, akiknek tetszenek a hírek: „– A kibaszott életbe... – mondta megrendülten Kátya. – »Maguknak nem tetszik, másoknak meg tetszik« – ismételte meg zaklatottan Diána. – Ki a fenének tetszhet ez a szar?» Azon a helyen nyilván annak tetszhet leginkább, akinek a legkevésbé. Ányának, aki a hírszolgáltatás minőségével a leginkább tisztában van, s akinek a hivatalos dezinformáció – közéleti információ. A hírektől azok menekülnek, akik egyáltalán nem akarnak, nem is nagyon tudnának, viszonyulni hozzájuk.

A cellatársak amúgy egyáltalán nem értik, miért kell valakit bekasztlizni azért, mert elkapták egy tüntetésen. Kátya megdöbben azon, hogy a tüntetéseket engedélyeztetni kell, pláne a városházán: „– Szóval, ha jól értem, egy kormányellenes tüntetésre egy kormányhivataltól kell engedélyt kérni? – kérdezte Kátya, csípőre téve a kezét. – Ez komoly? Hát beszarok...” A hírek ellen a leghevesebben fellépő, a közélet elemi tényeit sem ismerő, de az életének gyakorlatában magát leginkább feltaláló Kátya ugyanúgy summázza és értékeli a jogi abszurditást, mint egy emberi jogi aktivista. Diána másképp reagál: „– Hát, nincs is mit csodálkozni rajta, hogy dutyiba dugnak benneteket, senki se szereti, ha szembesítik a hibáival.” Az ő hétköznapi tudatában a hatalom reakciója egy hatalom nélküli hétköznapi ember reakciójával egylényegű. A hétköznapi ember is, a hatalom is úgy kerüli a szembesülést a hibáival, ahogy tudja. De Diá-

na az, aki felveti, hogy legközelebb ő is csatlakozna egy ilyen tüntetéshez, legalább lássa, milyen az.

Kátyával és Diánával ellentétben a legtudatosabb törvényszegő, Nata-sa ítéli el a tüntetőket és lázongókat a hatalomtól való szenvedés legsúlyosabb tapasztalataival, lágerélményekkel a háta mögött: „Soha nem volt ilyen jó az élet Oroszországban, mint most! Nézd csak meg, hogy éltek a szüleink, mi volt a kilencvenes években! Ég és föld. Köszönettel tartozunk ezért.”

Maja a leglelkesebb kormánypárti, aki tényleg nagyon jól él a testéből, amikor éppen nem fogják le az érvénytelenített jogosítványa miatt: „Hát nekem pedig nagyon tetszik Putyin... Olyan igazi erős vezető. Most mindenki tisztel bennünket...” Putyin annak az elitnek a csúcán áll, amelynek erős, birodalmukat vezető, mindent elérő sármos férfiai Maját a gazdagság közegeiben tartják.

Irka talán már túlságosan leépült ahhoz, hogy ehhez a témakörhöz kapcsolódjék.

Egy rozmárbajszú rendőr szerint lopni ugyan nem helyes, de ellene tüntetni sem. Ánya megkérdezi: „– Miért, maga szerint mit lehetne tenni a lopás ellen? – Semmit... Én személy szerint elítélem a lopást. [...] Életemben nem loptam egy árva kopejkát se. De nálunk ilyenek a népek... a vérünkben van... Mindenki lop. A csinovnyikok is lopnak. Az a lényeg, hogy több jót tegyenek, mint amennyit lopnak. Most például egész jól élünk. És én ezért nagyon hálás vagyok az ország vezetőinek.” Egy fiatal rendőr viszont arról beszél, hogy otthagyja a rendőrséget, és még az is lehet, hogy az ellenzékhez csatlakozik, mert: „Minden úgy

van, ahogy ti mondjátok, azokon a tüntetéseken. Hazudnak és lopnak. Rendet kell csinálnunk az országban.” A rendcsináláshoz van neki történelmi mintája: „Oroszországnak csak egy rendes vezetője volt. Amikor ő volt hatalmon, na, akkor rend volt. És lopni se lopott. Tudod, ki? – Ki? – Sztálin.”

Ez a hétköznapi politikai tudat mintakészlete. A „nem politikaiak” politizálásának változatai. A „nem politikaiak” választanak a „politikaiak” közül. Rajtuk múlik...

A Fogvatartási Központ a rendes orosz börtönökhöz, lágerekhez képest, mint említettük, szanatórium. Az Anyára kiszabott tíz nap említésre alig méltó. Az utóbbi években sokkal többet elviselt Kira Jarmis külső megjelenése, megnyilatkozásai alapján stabil fizikai és lelki állapotban lévő ifjú nő. Anyán látszik, ami rajta nem.

Anyának éjszaka rémálmai, nappal rémlátomásai vannak a fogságban. Minden cellatársa elbeszélésében fölfedezett utólag, amikor egyedül maradt, valamilyen összefüggést valaminő szál elvágása, kötözése és egy ember életének vége vagy kezdete között. Mintha azok

öntudatlan moirák, sorsistennők lennének. „Megőrültem – állapította meg Anya. Napok óta állandóan hallucinációim vannak, most meg mágiáról elmélkedem.” „Racionális, már-már földhözragadt embernek tartotta magát, mégis belekeveredett egy misztikus történetbe.”

Gyanakodni kezd önmagára. Mi van, ha ő is moira? A szabadulás határán a kőarcú, utálatos rendőrőrnő szenvtelenül közli vele, hogy csak egy nappal később szabadul, mert őrizetbevételének napját nem számították be a büntetésébe. Egy nap ide vagy oda – semmi. De a szabadulás várt pillanatában a kivetítő út helyett a cellába visszavezető út – ez minden. Anya kezében ott van az értéktelen, könnyen elszakítható kis lánc, amelyet Natasa megszokásból és rutinból kilopott a rendőrőrnő zsebéből. Mintha ott lenne Anya kezében a rendőrőrnő, rabléte alkalmi szimbólumának az élete. A misztikus, feltárhatatlan és büntetetlen gyilkosság lehetősége. Ha él vele, az azt jelenti, hogy még ennek az orosz büntető szanatóriumnak és abban egyetlen plusznapnak is gyilkosképző ereje van... Feltör a mélyben szunnyadó iszonyat.